

taaldrukken

TAALDRUKKEN BINNEN THEMATISCH WERKEN

Terughoudend en zorgvuldig beschrijft Lucie Visch hoe zij met overtuiging werkt aan het taaldrukken met kinderen.

Als medewerkster van de werkgroep VREK werkt zij samen met leerkrachten aan de vernieuwing van het onderwijs:

- * *onderwijs dat ziet hoe de toekomst van kinderen door de maatschappij beperkt kan worden;*

- * *onderwijs dat daarom zo dicht mogelijk bij de ervaringen van kinderen begint.*

Taaldrukken vervult daarbij een sleutelfunctie.

Inleiding

De Groen van Prinstererschool staat in de Amsterdamse Schinkelbuurt. Een buurt die onder meer gekenmerkt wordt door kleine huizen, weinig (speel)voorzieningen en een hoog percentage buitenlandse gezinnen.

De school neemt deel aan het V.o.v.b.-(voorlopig onderwijsvoorrangsgebied)-project Cremer-Schinkelbuurt en werkt in het kader van dit project onder meer aan de ontwikkeling van thematisch werken en de werkvorm taaldrukken (taalexpressie en druktechnieken).

De werkgroep VREK is een steunfunctie-instelling voor kunstzinnige vorming in Amsterdam. Zij ondersteunt onder meer leerkrachten van het basisonderwijs op het gebied van audiovisuele vorming, dramatische vorming en taalexpressie. De posities van meisjes en jongens en van zwarte

en witte kinderen vormen hierbij de inhoudelijke aandachtspunten.

Vanuit de werkgroep VREK ondersteun ik de bovenbouwleerkrachten van de Groen van Prinstererschool bij taaldrukken in relatie met thematisch werken. De school heeft al een paar jaar ervaring met thematisch werken in het kader van begrijpend lezen. Geprobeerd wordt nu deze ervaringen uit te breiden naar de zaakvakken, zodat er meer integratie ontstaat tussen deze vakken en begrijpend lezen. De school werkt daarom door het schooljaar heen met een aantal thema's. Voor de keuze van de thema's werd tot nu toe de aardrijkskundemethode als uitgangspunt genomen. Alle begrippen die daarin voorkomen voor klas 3 t/m 6 zijn gegroepeerd rondom drie thema's: wonen, werken en voeding. De overige begrippen zijn ondergebracht in een restcategorie. De thema's worden op twee manieren uitgewerkt: naar

de sociaal-emotionele kant en naar de zakelijk-informatieve kant. De werkvorm taaldrukken wordt alleen gebruikt bij de sociaal-emotionele kant van een thema.

In dit artikel wil ik vertellen hoe ik dit geprobeerd heb bij het thema 'werken', samen met Anneke van de 3/4-combinatieklas. Omdat daar bij de werkvorm taaldrukken centraal staat, zal ik af en toe als illustratie ook andere taaldrukervaringen erbij halen.

Vooraf zal ik eerst in het algemeen iets vertellen over taaldrukken en het ontstaan ervan.

Taaldrukken en het ontstaan ervan

Wat is taaldrukken?

Taaldrukken is, kort gezegd, een samengaan van twee disciplines uit de kunstzinnige vorming, namelijk taalexpressie (verbaal) en druktechnieken (beeldend). Bij taaldrukken gaat het om het inzetten van eigen ervaringen, het gemeenschappelijk maken van die ervaringen en het vormgeven en verspreiden daarvan.

In een praat- en schrijfronde vertellen en schrijven de kinderen naar aanleiding van een bepaald thema over wat ze doen, denken, voelen, vinden. Als ik het over ervaringen heb, bedoel ik dus ook belevingen. Ze luisteren naar elkaar en lezen de teksten die ze geschreven hebben aan elkaar voor. Uit die teksten wordt meestal een gezamenlijke keuze gemaakt, klassikaal of in groepjes.

In de drukronde worden de uitgekozen teksten in een oplage gedrukt, zodat ze eventueel op meerdere plekken verspreid kunnen worden en dus ook door mensen buiten de eigen klas gelezen kunnen worden. Ik heb het hier alleen over teksten, maar op dezelfde manier kunnen ook tekeningen gedrukt en verspreid worden, al of niet in combinatie met teksten.

Als we het bij taaldrukken over taal hebben gaat het altijd over taal als communicatie- en expressiemiddel: je zegt wat je denkt, voelt, doet, en hoort dat van anderen. Je vergelijkt, ontdekt verschillen en overeenkomsten en praat daarover. Je ontdekt daardoor dat er mensen zijn, die hetzelfde denken en je ontdekt, dat er mensen zijn die anders denken dan jij.¹

Ontstaan

De term taaldrukken is ontstaan in de Amsterdamse Staatsliedenbuurt, waar sinds 1976 een

Taaldrukwerkplaats bestaat.

Twee zaken hebben tot de oprichting van deze werkplaats geleid, namelijk een buurtactie voor een bibliotheek en het nadenken op landelijk niveau over de verbinding taal en drukken vanuit de taalexpressiediscipline. Daarvóór werd er op de Werkschuit (een Amsterdamse instelling voor kunstzinnige vorming) al gebruik gemaakt van druktechnieken bij taalexpressie-activiteiten. Tijdens de buurtactie voor de bibliotheek bezochten verschillende schoolklassen de tentoonstelling die daaraan verbonden was. De kinderen konden daar met de drukpers werken om oproepen aan de directie van de Openbare Bibliotheek te drukken. De actie slaagde en de buurt kreeg een jeugdbibliotheek in twee leegstaande schoolklassen. Vrijwel meteen na het slagen van de actie werd besloten een derde lokaal in te richten voor taalactiviteiten rond boeken. De Werkschuit zegde toe hieraan mee te werken. Al snel ontstond de behoefte aan een aparte plek voor het drukken en daarvoor werd een vierde lokaal in gebruik genomen: de drukwerkplaats. Vanaf het moment dat de taalwerkplaats en de drukwerkplaats bestonden werd de naam al snel: 'Taal- en drukwerkplaats' en later afgekort tot 'Taaldrukwerkplaats'. De Taaldrukwerkplaats was een feit en de term taaldrukken gevestigd.

Ongeveer in dezelfde tijd kwam de 'Werkgroep Taalexpressie', waarin verschillende deskundigen uit de kunstzinnige vorming, het onderwijs en de media zitting hebben, tot leven. Deze werkgroep werkt aan het formuleren van inhouden en de opzet van een 'proefmodel taalexpressie in de Staatsliedenbuurt'.²

Vanaf de oprichting van de Taaldrukwerkplaats heeft het taaldrukken zich ook buiten Amsterdam ontwikkeld. Steeds meer medewerk(st)ers van instellingen voor kunstzinnige vorming en creativiteitscentra specialiseren zich in taaldrukken. In verschillende steden bestaan tegenwoordig Taaldrukwerkplaatsen³ of is men bezig met de oprichting daarvan. Veel scholen hebben inmiddels kennis gemaakt met taaldrukken: taaldrukkers werken in klassen, begeleiden leerkrachten en ontvangen schoolklassen op de Taaldrukwerkplaatsen.

In het volgende stuk wil ik aan de hand van mijn praktijkervaringen een aantal kenmerken van taaldrukken verduidelijken. Dat wil niet zeggen dat alle taaldrukactiviteiten altijd zo verlopen als

ik ze beschrijf. Iedere situatie, klas/groep, is weer anders en iedere taaldrukker of leerkracht legt weer andere accenten.

Uitgaan van ervaringen: de voorbereiding van een thema

Bijna iedereen in de onderwijswereld is het erover eens dat er uitgegaan moet worden van de ervaringen van de kinderen. In de praktijk blijkt vaak dat dat begrip verschillend ingevuld wordt.

Voordat ik als taaldrukker een thema ga uitwerken maak ik vaak voor mezelf een woordveld waarin ik alle associaties die in mijn hoofd opkomen bij dat thema opschrijf. Dat geeft me inzicht in wat ik zelf met dat thema heb, welke gedachten en gevoelens en welke concrete ervaringen. Van daaruit ga ik kijken naar wat het thema voor de kinderen zou kunnen betekenen. Ik ga er daarbij vanuit dat alle kinderen iets over het thema moeten kunnen vertellen vanuit eigen ervaringen (belevingen).

Op dezelfde manier bereid ik ook vaak een thema voor met individuele leerkrachten. Toen een leerkracht een keer het thema 'sport' wilde behandelen, dacht ze daarbij vooral aan sportclubs en wedstrijdsport. Daarover doordenkend kwamen we erachter dat de helft van de klas daarover weinig of niets zou kunnen vertellen. De vraag was toen dus welke aspecten er nog meer aan 'sport' vastzitten. Vanuit de associaties die we maakten, kozen we 'gymnastiek' en 'sportiviteit'. Alle kinderen, ook de buitenlandse meisjes, zouden kunnen vertellen over de gymnastiekles op school en van daaruit ook over sportiviteit.

Samen met Anneke maakte ik een woordveld rondom het begrip 'werken', eerst voor onszelf en toen voor de kinderen. We kwamen toen op het deelaspect 'thuis meehelpen'. We wisten dat alle kinderen thuis (wel eens) mee moesten helpen en iedereen zou er dus vanuit eigen ervaringen over mee kunnen praten, meisjes zowel als jongens, buitenlandse zowel als Nederlandse kinderen.

Ook op teamniveau heb ik op een dergelijke manier een keer een thema voorbereid (de sociaal-emotionele kant ervan). Nadat we eerst twee woordvelden hadden gemaakt schreef iedereen voor haar/zijn klas een startvraag op. De startvragen werden doorgegeven en iedereen schreef er een vervolgvraag onder. Na vijf keer doorgeven kreeg iedereen haar/zijn startvraag terug met vijf

vragen eronder. Dat leverde niet alleen een aantal losse ideeën voor deelaspecten en concrete vragen op, die je kon gebruiken voor je klas, maar ook het inzicht in wat je belangrijk vindt om te behandelen bij een thema. Uit de vragen bleken heel verschillende benaderingen, maar ook overeenkomsten. Iedereen legde het accent net weer even anders, maar iedereen vulde het thema intercultureel in en ging uit van mogelijke verschillen tussen jongens en meisjes. Door op deze manier te associëren op elkaars vragen, breng je elkaar op ideeën, vul je elkaar aan. Daardoor kan je dieper op een thema ingaan, blijf je minder aan de oppervlakte. Bovendien heb je met deze taalexpressie-activiteit binnen een uur een aanzet voor een thema.

Bij taaldrukken proberen we altijd de diepte in te gaan en niet aan de oppervlakte te blijven, geen algemene vragen te stellen, maar juist heel concrete, specifieke.

Ervaringen naar boven halen: het werken in de klas

Er zijn verschillende manieren om ervaringen naar boven te halen. Ik beschrijf hier: het kringgesprek, lijstjes maken, tweetalgesprek en het werken met beeldend materiaal. Bij taaldrukactiviteiten worden deze manieren in verschillende combinaties gebruikt: een kringgesprek kan volgen op het maken van lijstjes, maar ook andersom. De ene manier kan de andere aanvullen, net een stapje verder gaan.

Kringgesprek

De meest bekende vorm van ervaringen naar boven halen is het kringgesprek. Ook bij taaldrukken wordt daar veel gebruik van gemaakt. Belangrijk daarbij is welke vragen je stelt, omdat die bepalend kunnen zijn voor de inhoud en het verloop van het gesprek. Bij taaldrukken proberen we altijd zo concreet mogelijke vragen te stellen en zoveel mogelijk dóór te vragen. Waar ben je benieuwd naar, wat wil je van ze weten en waarom?

In een eerste klas werkte ik met het thema 'opbergplekjes'. De kinderen vertelden wat ze op school van Sinterklaas hadden gekregen en waar ze hun cadeautje opborgen, een plekje hadden gegeven (als ze ermee uitgespeeld waren). Ik vroeg toen waar dat plekje precies was en hoe het eruit zag. De kinderen vertelden over grote en klei-

de jongens vinden strijken
meisjeswerk en sommige
meisjes vinden dat onzin

bah!

ne kastjes, planken, dozen, bureautjes met laden, muren met spijkers, maar ook of ze dat plekje voor zichzelf hadden of dat ze het moesten delen met broertjes of zusjes. Ik vroeg net zolang door tot ik me een concreet beeld kon maken van hoe die plekjes eruit zagen.

Taaldrukkers beginnen vaak zelf met het vertellen van een eigen ervaring. Je vraagt niet alleen aan anderen om iets van zichzelf bloot te geven, maar doet dat zelf ook. Als je zelf begint, worden de kinderen vaak meteen enthousiast voor het onderwerp, reageren op jouw verhaal en vertellen daarna gemakkelijk over zichzelf.

Lijstjes maken

Tijdens taaldrukactiviteiten wordt er vaak met lijstjes gewerkt, omdat het niet altijd even gemakkelijk is om meteen iets te moeten vertellen in de kring. Door eerst individueel een lijstje te maken kan je voor jezelf rustig een aantal dingen op een rijtje zetten. Dat geeft houvast voor het vertellen in de kring. Vooral voor de stille kinderen die niet zo gemakkelijk het woord nemen en voor de kinderen die moeite hebben om zich in het Nederlands uit te drukken, is dat belangrijk. Een ander voordeel is dat de kinderen zich niet zo gemakkelijk laten beïnvloeden door elkaar, ervaringen gaan verzinnen die niet van henzelf zijn, maar die ze vertellen omdat ze denken dat die wel po-

sitief gewaardeerd zullen worden.

Bij het thema 'werken' begonnen we met een woordveld. Alle huishoudelijke taken die de kinderen konden bedenken, schreven we op het bord. Daarna maakten de kinderen lijstjes van wie wat thuis deed in de huishouding. Ze kregen zeven verschillend gekleurde strookjes papier: rood voor moeder, blauw voor vader, wit voor zichzelf en weer andere kleuren voor grote en kleine zus en grote en kleine broer. Het werd al snel duidelijk dat de rode lijstjes het langst waren en dat de witte lijstjes heel verschillend van lengte waren. Grote zussen doen ook heel veel thuis, maar grote broers bijna niks.

Tijdens een andere activiteit schreven de kinderen voor zichzelf op, ook naar aanleiding van het woordveld, wat ze nog niet konden in de huishouding en daarna kruisten ze aan wat ze daarvan belangrijk vonden om te leren. De lijstjes vormden onderwerp van gesprek in de kring:

Anneke: er zijn meer meisjes die willen leren koken

Taha: één wil het niet

Anneke: 11 van de 13 meisjes willen het leren en 3 van de 6 jongens

Nora: als een man alleen gaat wonen dan moet hij toch kunnen koken

Jermo: vind ik ook wel, ja

Taha: ik eigenlijk ook

Abdel: ik kan het een beetje

Chantal: ik kan het al, hoef het niet meer te leren

Taha: ik moet het nog een beetje leren, wat ik al kan: eieren koken

Danielle: ik kan alles al, eieren, pannekoeken, poffertjes

Remy: ze kan alleen maar slechte dingen koken, niet aardappelen, worteltjes, vlees

Anneke: 8 van de 13 meisjes vinden het nodig om te leren strijken en 2 van de 6 jongens. Welke jongens vinden dat ze niet hoeven te leren strijken?

Mustafa: ik, omdat ik ga samen wonen, waarom?, ik doe toch ook wat, moet hij ook wat doen, zij of hij. Ik ga trouwen dus zij mag het voor mij doen

Hannah: mannen moeten mannenwerk doen en vrouwen vrouwenwerk

Conclusie van de klas: strijken is vrouwenwerk

Danielle: maar als de vrouw er niet is moet je toch zelf strijken

Jermo: dan wacht ik tot ze er is

Danielle: maar als je gescheiden bent ...

Mustafa: dan ga ik weer trouwen

Danielle: onzin dat van mannenwerk en vrouwenwerk

Romy: het kan ook zijn dat de vrouw in het ziekenhuis ligt bijvoorbeeld

Karima: ik wil het wel leren hoor, strijken

Taha: als die vrouw niet wil strijken en die man ook niet en ze kunnen het ook niet allebei?

Anneke: hoe zouden ze dat moeten oplossen?

Taha: om de beurt

Ellen: ik vind het vrouwenwerk, ik zie mijn vader al strijken

Anneke: waarom is dat gek, wie denk je doet het bij meester Nico, is dat gek?

Ellen: nou als ie geen vrouw heeft niet

Danielle: omdat ze het niet gewend is vindt ze het raar

Mustafa: ik heb mijn vader nog nooit zien koken en strijken, ben het niet gewend, daarom moet het zo blijven

Tweetalgesprek

Bij het tweetalgesprek zitten alle kinderen in de kring, terwijl ze alleen met hun rechter of linker buurvrouw/man praten. De één vertelt en de ander luistert. Na ongeveer drie minuten wisselen ze van rol. Bij deze werkvorm komt iedereen evenveel aan het woord. Toch hoef je er niet uren voor in de kring te zitten, omdat de helft van de klas tegelijkertijd aan het vertellen is (aan de andere helft). Voor bepaalde kinderen is het tweetalgesprek met name een geschikte praatwerkvorm, omdat het minder bedreigend is je gedachten tegenover één iemand onder woorden te brengen dan tegenover een hele groep.

Bij het thema 'werken' vertelden de kinderen in een tweetalgesprek aan hun linkerbuur over iets wat ze leuk vonden om te doen in de huishouding en aan hun rechterbuur over iets wat ze vervelend vonden om te doen. Ze gebruikten daarbij de witte lijstjes over zichzelf die ze al eerder ge-

maakt hadden. Degene die luisterde schreef het verhaal van de ander op in één kernachtige zin. Alle zinnen werden voorgelezen in de kring. De kinderen zaten zichtbaar te genieten als hun zin werd voorgelezen.

Werken met beeldmateriaal

Plaatjes

Een serie plaatjes of foto's over een bepaald onderwerp kan allerlei associaties oproepen, waardoor er ervaringen naar boven komen die soms heel diep weggezakt zijn. Je blijkt dan veel meer te vertellen te hebben dan je dacht.

Tijdens een taaldrukscholing voor leerkrachten legde ik middenin de kring een hele serie plaatjes waarop volwassenen met kinderen afgebeeld stonden in verschillende situaties. Ik vroeg iedereen een plaatje uit te kiezen dat haar/hem het meeste aansprak, wat associaties opriep aan wat je moeder of vader vroeger (vaak) met je deed. Naar aanleiding van de uitgekozen plaatjes schreef iedereen een tekst die later werd voorgelezen.

Diaserie

Evenals plaatjes kan een diaserie ook allerlei associaties oproepen.

Als één van de laatste activiteiten van het thema 'werken' bekeken we de diaserie 'Toekomstmuziek' van de werkgroep VREK. In deze serie vertellen meisjes en jongens uit een zesde klas over hun toekomstwensen en -ideeën, onder meer over hun beroep later. In een kringgesprek daarna vertelden de kinderen wat ze gezien en gehoord hadden over beroepen en waarom de kinderen uit de diaserie die beroepen graag zouden willen kiezen. Naar aanleiding van het kringgesprek kregen de kinderen de opdracht een tekst te schrijven over wat zij later zouden willen worden, wat ze allemaal zouden doen in dat beroep, wat hen er leuk aan leek en wat minder leuk, hoe ze eruit zouden zien, etc.

Ze gingen heel enthousiast aan het werk, ze hadden echt zin om hun eigen fantasieën over later nu eens op papier te zetten.

Vanuit het individuele naar het gemeenschappelijke en het maken van keuzen

In het voorafgaande heb ik het gehad over het

Mijn toekomstmuziek

Ik wil later kapper worden. Ik wil er goed voor studeren want anders knip je iemand kaal terwijl hij helemaal niet kaal zou worden. Het leukste van kapper is het afknippen en het wassen. Ik zou ook graag stewardess willen worden. Het leukste daarvan is dat je steeds heen en weer reist. Je kan het eten uit delen of het drinken.

naar boven halen van (individuele) ervaringen. De volgende stap bij taaldrukken is het gemeenschappelijk maken van die ervaringen, het uitwisselen ervan en het zoeken naar verschillen en overeenkomsten.

Het individuele wordt gemeenschappelijk gemaakt door elkaar te vertellen, voor te lezen en naar elkaar te luisteren. Het individuele wordt tot iets gemeenschappelijks gemaakt door samen een keuze te maken voor wat er gedrukt gaat worden. Het is niet zo dat altijd de hele klas het met elkaar eens moet zijn. Er wordt ook vaak gekozen in kleine groepjes en dan moeten de kinderen van

zo'n groepje het met elkaar eens zien te worden. De meningen van de groepjes kunnen onderling verschillen en zelfs tegengesteld zijn aan elkaar. Aan de hand van een aantal activiteiten die we tijdens het thema 'werken' deden, zal ik aangeven hoe we ervaringen gemeenschappelijk probeerden te maken en wat voor keuzemomenten er waren.

Tweetalgesprekken

Als afsluiting van de tweetalgesprekken:

Nadat alle zinnen zijn voorgelezen in de kring maken de kinderen een gezamenlijke keuze voor twee zinnen die in een oplage gestempeld gaan

worden: een zin over iets leuks om te doen en een zin over iets vervelends om te doen.

De hele klas moest zich kunnen herkennen in die zinnen, het eens zijn met wat daar gezegd wordt. Op die manier worden die twee individuele zinnen gemeenschappelijke zinnen van de hele klas. Twee zinnen waarmee de klas iets wil vertellen aan de buitenwereld. In dit geval is dat de rest van de school, omdat de zinnen ergens in de school opgehangen worden.

De twee zinnen die de kinderen kozen waren: 'Ellen vindt dieren verzorgen heel leuk, want dan kan je met ze knuffelen en als je ze eten geeft dan zijn ze heel blij'

en:
'Abdelkarim vindt bed opmaken niet leuk, omdat je de deken erop moet doen en als je het laken vergeten bent moet je hem er weer af halen'. Deze twee zinnen spraken alle kinderen aan. Ook Emrah die nooit zelf zijn bed hoeft op te maken, maar die zich heel goed kan voorstellen dat het vervelend is om de deken er weer af te moeten halen.

Lijstjes

De individuele lijstjes van wie wat thuis doet worden voorgelezen in de kring en met elkaar vergeleken. De één vindt dat moeders het toch wel erg zwaar hebben, de ander vindt dat onzin, want vaders doen dan wel minder, maar wat ze doen is veel moeilijker en zwaarder werk. Daar wordt dan weer bezwaar tegen gemaakt. Grote zussen blijken bijna net zoveel te doen als moeders en zijn dus eigenlijk een soort moeder. Alle vierdeklassers blijken boodschappen te moeten doen.

Er moeten conclusies getrokken worden in de vorm van een aantal zinnen en iedereen moet het met die zinnen eens zijn. De zin over de vierdeklassers en over de grote zussen is snel gemaakt, daar is iedereen het wel over eens. Maar voordat iedereen het eens is over de moeder- en vader-zin is er heel wat discussie nodig. Het worden tenslotte:

- de meeste moeders koken
- de meeste vaders doen de klusjes in huis
- oudere zusjes doen de afwas
- alle vierdeklassers doen boodschappen.

Zelf geschreven teksten

De vierdeklassers schrijven teksten over 'later als ik thuis kom uit mijn werk ...', de derdeklassers over 'mijn beroep later'.

De teksten worden voorgelezen in de kring (tijdens twee verschillende activiteiten, waarin de derde- en vierdeklassers apart werkten). Er moeten twee teksten uitgekozen worden die in een oplage afgedrukt gaan worden. Dat is geen gemakkelijke zaak want het liefst zou je je eigen tekst willen kiezen of anders die van je beste vriendje of vriendinnetje. Naarmate er vaker gekozen en gedrukt wordt speelt dit probleem minder. Iedereen komt wel eens aan de beurt. Als er na één keer voorlezen niet meteen gekozen kan worden, worden de teksten nog een tweede keer voorgelezen. Waar gaan de verschillende teksten over en wat vind je daar zo leuk aan? De kinderen letten in eerste instantie op inhoud, maar toch ook op stijl. Een tekst met 'en toen, en toen, en toen' vinden ze saai. Een tekst met dialoges erin vinden ze veel leuker. Uiteindelijk komen ze er toch uit en kan er gedrukt gaan worden.

Het drukken

Als de praat- en schrijfrondes afgerond zijn met het kiezen van een tekst kan er gedrukt gaan worden.

Het drukken doen we steeds in kleine groepjes. Dat is één van de leuke kanten ervan. In één groepje werken de kinderen samen aan het maken van een oplage van de uitgekozen tekst. Aan de ene kant is goed kunnen samenwerken een voorwaarde voor het drukken, aan de andere kant stimuleert het drukken de kinderen tot een goede samenwerking. In een klas waar veel onderlinge competitie heerste, bleken de kinderen bij het stempelen van een tekst opeens probleemloos te kunnen samenwerken. Ze hadden er enorm veel plezier in, werkten hard en serieus en waren heel trots op hun gezamenlijke produkt. Die ene zin die eerst in een wat moeilijk leesbaar handschrift op papier stond, stond er nu opeens in algemeen herkenbare, gedrukte letters. Dat maakt zo'n zin dan opeens wat officiëler en belangrijker. Vooral als je hem daarna met je groepje ergens in de school mag gaan ophangen. Dat wat je als klas of als groepje te vertellen hebt, maak je op zo'n moment kenbaar aan de rest van de school en het produkt waarmee je dat doet, heb je helemaal zelf met elkaar gemaakt.

Er bestaan verschillende eenvoudige druktechnieken die op verschillende manieren en eventueel in verschillende combinaties met elkaar toegepast

Als ik thuis kom van mijn werk

Dan zeg ik gadag tegen mijn vrouwen

Zij zegt ga de kinderen halen. Ik ga de deuren uit
en stap in de auto en als ik daar ben zeg ik hoi!
michael en Rui kom we gaan naar huis.

Ik kom thuis en het eten is klaar. Na het
eten zegt mijn vrouw oh ja de wasmachine

is kapot ik zeg tegen mijn kinderen gaan
jullie maar maar sesamstraat kijken. ik

ga de wasmachine maken en dan gaan
mijn kinderen naar bed. Als ik klaar ben
geef ik mijn vrouw een nachtkur. michel

kunnen worden. Tijdens het thema 'werken' hebben we gebruik gemaakt van de stempelletters en de limograaf. De limograaf is een zeefdrukraam waarop teksten en tekeningen op stencil afgedrukt kunnen worden. Een soort handstencilmachientje eigenlijk.

De stempelletters gebruikten we voor het vermenigvuldigen van korte teksten en de limograaf voor het vermenigvuldigen van wat langere teksten. Bij beide technieken hanteerden we een vaste taakverdeling. Bij het stempelen ging dat als volgt:

Eén kind zoekt de letters uit de stempeldoos en schakelt die aan elkaar tot een woord. Dat woord wordt doorgegeven aan de kinderen die het op papier stempelen. Het laatste kind van het groepje haalt het woord uit elkaar en zet de letters terug op hun plaats. Op die manier worden alle woorden van de zin doorgegeven. Afhankelijk van de grootte van de oplage hebben de kinderen die stempelen één of meerdere vellen papier voor zich waarop de zinnen gestempeld worden. Op deze manier kan er vrij snel een (korte) tekst in een oplage gedrukt/gestempeld worden. Het vereist echter wel enige concentratie. Er kan van al-

les fout gaan als bijvoorbeeld woorden op hun kop worden gestempeld of maar half of wanneer een kind een woord pakt voor haar/zijn beurt, waardoor de volgorde van de woorden niet meer klopt.

Bij de limograaf lieten we steeds vier kinderen samenwerken:

Eén kind legt het papier in de limograaf, de volgende rolt de inkt uit, weer een ander doet het drukraam open en dicht en de laatste haalt de afdruk uit de limograaf en hangt deze op om te drogen. In het ene groepje verliep de samenwerking op deze manier vlekkeloos. De taken waren vlot verdeeld en iedereen hield zich er goed aan. De kinderen werkten in een vlot tempo en werden naarmate de oplage groter werd steeds enthousiaster: 'We lijken wel een drukfabriek.' In een ander groepje ging het allemaal wat moeilijker. Iedereen wilde de inkt uitrollen, terwijl maar één kind die taak kon doen. Dat kost dan even tijd voordat je daar met elkaar over uit bent. Tijdens het drukken voerde af en toe iemand haar/zijn taak niet goed uit en dat leverde dan heel wat commentaar op van de anderen. Verontwaardiging over een vieze vinger op een afdruk of

over een te lichte, onduidelijke afdruk. Er wordt gezamenlijk aan een zo mooi mogelijk resultaat gewerkt en iedereen heeft daarbij een eigen verantwoordelijkheid. Alle taken zijn even belangrijk voor dat eindresultaat, dat uiteindelijk een gezamenlijke verantwoordelijkheid is.

Bij alle drukactiviteiten wordt er samengewerkt, omdat het nodig en nuttig is en bovendien leuk, omdat je merkt dat je samen in een bepaald tempo een oplage kunt maken.

Terugblik op het thema 'werken'

Geen van de activiteiten tijdens het thema 'werken' is vlekkeloos verlopen. Er was altijd wel iets waarover we achteraf niet helemaal tevreden waren of waar we vraagtekens bij hadden.

We vroegen ons regelmatig af of het thema niet te hoog gegrepen was, met name voor de derdeklassers. Hadden we het niet nog concreter, dichterbij de kinderen en wat luchtiger moeten maken? Waren we toch niet teveel moraliserend bezig? Wij hebben tenslotte het thema behoorlijk gestructureerd in die zin dat wij bepaalden waarover gepraat en geschreven werd en in welke vorm. Je hebt zelf zo je ideeën over wat je met de kinderen wilt en je wilt dat de kinderen een inbreng hebben vanuit hun eigen ervaringen. Voor mij bestaat daar eigenlijk een voortdurende spanning tussen, waar ik de ene keer wat beter mee kan omgaan dan de andere keer.

Uitgaan van ervaringen is meer dan die ervaringen als startpunt nemen voor een activiteit. Je moet

in feite steeds heel goed luisteren naar wat de kinderen vertellen en dat dan in een bepaald kader zetten, waardoor ze bewust naar die ervaringen gaan kijken en er gebruik van leren maken. Daar is tijd voor nodig, als ik dat bij mezelf nagaan minste. Die tijd gaf ik de kinderen vaak onvoldoende. Ik wilde teveel van ze en teveel tegelijkertijd, want ze moesten niet alleen hun gedachten bepalen en onder woorden brengen over een onderwerp dat nieuw voor hen was, ze moesten zich ook op een aantal, gedeeltelijk nieuwe, vaardigheden concentreren: goed luisteren en elkaars verhalen samenvatten, overleggen met elkaar en keuzes maken, stempelen en limograferen en daarbij goed samenwerken.

Maar ook op de middagen zelf planden we vaak teveel dingen, waardoor er geen tijd overbleef om de middag even rustig na te praten en af te spreken wat we met de druksels zouden doen. En dat laatste is toch zeker een belangrijk aspect van taaldrukken.

Ondanks dat zijn we toch behoorlijk diep op het thema ingegaan en heeft het de kinderen geen moment verveeld. Het hield ze wel degelijk bezig en ze zijn er ook zeker wat genuanceerder over gaan denken.

Wat ik van het thema 'werken' geleerd heb is dat je niet zo snel uitgepraat bent met kinderen over een thema. Dat had volgens mij te maken met die eigen ervaringen en het steeds dieper daarop ingaan, maar ook met de werkvormen, de verschillende praat- en schrijfp opdrachten en het drukken daarna.

Noten

- 1 Voor meer informatie over taaldrukken:
Taalvaardigheid in de basisschool Katnien, Stichting Leerplanontwikkeling (SLO)
Informatie over basisonderwijs 2
Deelschoolwerkplan taalexpressie/druktechnieken
Informatiepunt Basisonderwijs (IPB).
- 2 *Een vaste plek voor de Taaldrukwerkplaats in het Amsterdamse onderwijs* Advies Begeleidings Commissie Taaldrukwerkplaats, mei 1982.

- Taaldrukwerkplaats
Van Limburg Stirumstraat 119
Amsterdam.
- 3 Voor adressen van de Taaldrukwerkplaatsen:
LOKV
Ganzenmarkt 6
3512 GD Utrecht
tel. 030 — 332328.